

MIHIN JOHTAA VALTION YLEINEN JOHTO

Sakari Hänninen

Harold J. Laski luonnehtii teoksessaan *The State in Theory and Practice* politiikan filosofin työskentelytapaa:

»Se mitä politiikan filosofi on historiallisesti tehnyt, on omaksua juristin valtioteoria ja löytää sille perustelut oikeustieteilijän tutkimusalueen ulkopuolelta... Tästä näkökulmasta valtiofilosofian ei tarvitse siten välittää, ainakaan suoraan, niistä ongelmista, joista puhdas juristi on kiinnostunut. Se ottaa itselleen tältä ajatusmuodostumalta tosiasioden joukon, jota sen täytyy ryhtyä arvioimaan ei laista vaan etiikasta juontuvien väitteiden avulla.»¹

Kun ulkopuolinen, vaikkapa puhdas politologi, alkaa lukea ennen kaikkea Saksan Liittotasavallassa 1970-luvulla käytyä nk. Staatsableitung-debattia, debattia »valtion yleisestä johdosta», niin hänestä saattaa hyvin tuntua kuin olisi tekemisissä Laskin yllä kuvaaman politiikan filosofin kaltaisen tutkijatyyppin kanssa. Porvarillisen valtion yleisessä johdossahan otetaan annettuna eli tunnettuna tietyt porvarillisen valtion yleisimmät tunnusmerkit — esimerkiksi sen luonne oikeusvaltiona (Rechtsstaat) — jotka muun muassa oikeusteoria on tunnistanut, ja sitten yrittää selittää tai tiedostaa nämä ei etiikasta vaan porvarillisen yhteiskunnan anatomian esityksestä, poliittisen taloustieteen kritiikistä, siis *Marxin* »Pääoma»-teoksesta käsin. Tällaista porvarillisen valtion yleisimpien tunnusmerkkien selittämistä poliittisen taloustieteen kritiikin pohjalta tai »poliittisten perusrakenteiden käsitteellistä kehittämistä porvarillisen yhteiskunnan taloudellisen uusintamisprosessin rakenteesta käsin»,² kutsutaan johtamiseksi.

Havaitessaan politiikan filosofin ja »valtion johtajan» ulkoisen sukulaisuuden puhdas politologi helposti sivuuttaa valtion johtamisdebatin olan kohautuksella, onhan kysymys spekulatiivisesta asiasta, jonka politiikan tiede on jo ylittänyt. Tällaista hetken vakaumusta voi helposti syventää haluttaessa. Puhutaan politologin käsiin saattaa kiertokautta joutua julkaisu, jossa esitellään marxistien viimeaikaista keskustelua »marxismiin kriisistä». Ja jos uteliaisuutta riittää vilkaista julkaisun sivuille, niin puhdas politologi kokee ahaa-elämyksen lukiessaan, että juuri valtioteorian keskeneräisyys on »marxismiin kriisiin» eräs perussy, jota ennen kaikkea koko keskustelun käynnistänyt *Louis Althusser* on korostanut. Näin on vähällä vaivalla vakaumus syventynyt ja tehnyt enemmän syventymisen turhaksi. Asia on selvä: »olipa onni ettei tullut moiseen aikaa tuhlattua, edes kritiikin tarpeisiin».

En ryhdy kiistelemään loihtimani puhtaan politologin kanssa. Vastaukseksi saattaisi riittää jo sen toteaminen, ettei poliittisen taloustieteen kritiikki ole

etiikkaa — *Eduard Bernsteinin* toiveista huolimatta. Mutta vastaukset sikseen! Jotta jälkiviisauksilta vältyttäisiin, kannattaa katsoa mitä valtion yleisessä johtamisessa yritettiin tehdä, mitä tapahtui ja minkälaisin tuloksin, mikä jäi perinnöksi. En yritä rekonstruoida tapahtunutta vaan tulkita sitä etsien järjestäytynyttä ydintä, siitä löytyy myös vastaukset puhtaalle politologille.

Mitä tapahtui?

Etenen kiertotietä. Pyrin muutamalla rivillä ensin luomaan yleiskuvan tapahtuneesta ennen kuin analysoin mitä yritettiin tehdä. Ja yksinkertaisin tapa tulkita tapahtumia on jaksottaa ne. Valtion yleinen johto-traditio voidaan nähdäkseni jakaa viiteen vaiheeseen. Lyhyesti luonnehdittuna nämä vaiheet ovat:

1) *Valtion yleinen johto-tradition metodologinen perusteluvaihe* (noin v. 1968—72). Saksan Liittotasavallassa, kuten myös Ranskassa, Italiassa, Neuvostoliitossa ja muissakin sosialistimaissa, tapahtui 60-luvulla Marx-renessanssi. Tapahtuneen Marx-renessanssin polttopisteessä, varsinkin Liittotasavallassa, oli poliittisen taloustieteen kritiikki-kumous eli aikaisempaa perusteellisempi yritys lukea »kypsan Marxin» töitä, siis Grundrissea ja Pääomaa. Lisäksi varsinkin Grundrissen ansiosta näiden töiden lukutapa metodologisesti problematisoitiin. Tällainen Pääoman ja Grundrissen metodologinen syväluotaus oli välttämätön valtion yleinen johto-tradition esivaihe, sen välttämätön edellytys, koska juuri sitä kautta valtion johtamiskysymys osaltaan katalysoitui. Tämän vaiheen keskeisiä nimiä ovat olleet mm. *Rosdolsky, Backhaus, Reichelt, Krahl, Bischoff*.³

2) *Porvarillisen valtion yleisen johtamisen kukoistusvaihe* (noin v. 1970—74). Marx-renessanssin »toinen sukupolvi» aloitti porvarillisen valtion poliittisen muodon johtamisyrietykset kapitalistisen yhteiskuntamuodon teoriasta. Merkillepantavaa oli se, että näistä »valtion johtajista» vain yksi tai kaksi (mm. *Joachim Hirsch*) oli valtio-oppinut, muut olivat enemmän tai vähemmän sosiologeja. Joka tapauksessa Marxin valtioteoreettiseen rekonstruktioon pyrkineet »valtion johtajat» esittivät tiiviissä tahdissa Staatsableitungin perusmuodot eli loivat debatin teoreettisen infrastruktuurin. Tällainen tradition kukoistusvaihe oli lyhyt mutta ytimekäs tehden kaaren *Müllerin/Neusüssin* avausartikkelista von *Flatowin/Huiskenin* kulminaatioon.⁴

3) *Porvarillisen valtion johtamisen jatko- ja itsekritiikin ja erilliskritiikkien aika* (noin v. 1972—76). Tämä vaihe on kovin moniaineksinen ja monitavoitteinen. Ensinnäkin jo edelliseen vaiheeseen osallistuneet »valtion johtajat» esittivät itsekriittisiä ja kriittisiä ylityksiä (*Neusüss, Projekt Klassenanalyse, Läßle*), toiseksi eräät frankfurtilaiset Marx-renessanssin ensimmäisen sukupolven veteraanit asettivat asiantuntemuksellaan asioita paikoilleen (*Hirsch, Reichelt*), kolmanneksi muutamat pääoma-analyttisen Marx-renessanssin ulkopuoliset Pääoman tulkit esittivät kiertokulun tasolle keskit-

tyneelle ajattelulle vaihtoehtoja (*Katzenstein, Tuschling*). Tähän vaiheeseen on myös luettava sellaiset formalistisen valtion johtamisen kriitikot, jotka korostivat johtamisen rajoja ja painottivat historiallisen analyysin merkitystä (*Gerstenberger, Hochberger*). Viimeksi mainittujen sijoittamisen vaikeus johonkin tiettyyn vaiheeseen (tähän, edelliseen tai seuraavaan) osoittaa hyvin jaksottelun joustavuuden ja ongelmallisuuden. Heidän sijoittamisensa juuri tähän vaiheeseen heijastaa vaiheen kriittistä perusluonnetta, joka on yleinen tuntomerkki.⁵

4) *Porvarillisen valtion synteisiin ja ylitykseen tähtäävä vaihe* (noin v. 1974—1977). Tämä kuten muutkin vaiheet liittyy toisten väliin. Tässä vaiheessa yritettiin luoda retrospektiivista katsausta käydystä debatista ja tältä pohjalta haluttiin osoittaa etenemisen väyliä. Porvarillisen valtion johtamisen kannalta mitään varsinaisesti uusia ratkaisuja ei esitetty vaan tällaiset olivat ylitysesityksiä, johtamisen rajojen osoittamista. Tähän vaiheeseen lukemani kaikki työt aina tunnistivat valtion johtamiseen sisältyvän järkevän ytimen, eräänlaisen välttämättömän ensiaskeleen marxilaisen valtioteorian polulla. Silti selvästi nähtiin kuinka lyhyt tämä askel oli. Vaiheen keskeisiä nimiä olivat Hirsch, *Apel, Kostede*.⁶

5) *Vaihtoehdon etsinnän ja kriisikeskustelun vaihe* (noin v. 1977—1979). Staatsableitungin vaihtoehto tässä tapauksessa tarkoittaa palaamista poliittisen taloustieteen kritiikin ohi historiallisen materialismin näkökulmaan. Tällaisia Staatsableitungin rationaalien kieltäviä näkemyksiä nousi esiin valtion johtokeskustelun kriisiytymisen innostamana. Alettiin puhua »marxismien kriisistä» ja se yhdistettiin suoraan valtion johtamisyhteyksiin. Näin oli tavallaan tehty teoriahistoriallinen silmukka eli palattu alkuperäisiin kysymyksiin, joista koko johtamisintention lähti liikkeelle. Vaihtoehdon esittäjistä voi mainita *Schütten* ja *Tjadenin* ja kriisin airuina ovat toimineet niin *Altwater* kuin *Blanke*.⁷

Kehityksen jaksottaminen saattaa helposti luoda vaikutelman, että käsitellään asiaa, joka on »kypsä kohde», kehityksensä läpikäynyt ja mahdollisuutensa ammentanut. Tämä on jaksottelun tietynlainen ehto. Vaikutelmaa vahvistaa nykyinen valtion johtamista koskeva hiljaiselo, uusien ratkaisujen poissaolo. Sitä vahvistaa myös valtion johtoon ja debattiin osallistuneiden teoreetikkojen kiinnostuminen muista asioista, jotka eivät suoraan leikkaa Staatsableitungia.

Mainituista merkeistä ja tendensseistä ei voi vetää ehdottomia johtopäätöksiä kuten ulkopuolinen helposti tekee. Keskustelun vaimentuminen ja mielenkiinnon vaihtuminen voi johtua monista seikoista eikä niiden tarvitse suoraan heijastaa takaisukua, kieltämistä. Mielenkiinto voi vaihtua myös menestysten kautta. Kannattaa siis luodata tarkemmin mitä yritettiin tehdä, mitä saavutettiin.

Jotta mahdollisimman lyhyesti voisin eritellä valtion yleisen johdon luonnetta ja tasetta, on se hajotettava osakysymyksiin. Lähinnä kannattaa kysyä viittä seikkaa: *miksi johdetaan?, mitä johdetaan?, miten johdetaan?, mistä johdetaan? ja mihin johdetaan?*

Miksi johdetaan?

Miksi-kysymykseen voi vastata monella tavalla. Yksi tapa on etsiä johtamisen motiiville ulkoisia, yhteiskunnallisia syitä. Ja niitä riittää. Toisin kuin Italiassa ja Ranskassa Länsi-Saksassa marxisteilla ja heidän »luonnollisilla liittolaisillaan» ei ollut minkäänlaisia reaalisia mahdollisuuksia arvioida osallistumista yhteiskunnalliseen valtaan, ei noussut aktuaalista tarvetta pohtia poliittisen järjestelmän ja valtiokoneiston sisäistä organisoitumista ja toimintatapaa. Osallistumisraja tuli nopeasti vastaan. Se oli porvarillinen julkisuuden muoto, valtion uloin piiri, joka oli yksityistä ihmistä vastassa. Tilanne pakotti marxistit vastakulttuuriksi. Se nosti tarpeen selittää porvarillisen valtion peruluonteen, porvarillisen yhteiskunnan poliittisen ulkokuoren. Tällaista tarvetta lisäsi nykyisen valtion entistä kouriintuntuvampi, entistä perustavampi interventio talouteen. Sitä lisäsi antikapitalististen vähemmistöjen kuten opiskelijaliikkeen kokemus: »Kuinka saattoi valtio, joka nujersi väkivalloin kaduilla kapinoivat antikapitalistiset vähemmistöt, kuitenkin säilyttää hallittujen yhteiskuntaluokkien laajan lojaalisuuden».⁸

Asiaan tartuttiin. Siihen tartuttiin antiautoritaarisen liikkeen harjalta, Marx-renessanssin pohjalta. Myös Marxilta löydettiin tukea miksi-kysymykseen. Löydettiin Marx-immanentti motiivi. Se löytyi Grundrissen sivuilta, joilla Marx on esittänyt useitakin työsuunnitelmiaan, suunnitelmia miten jäsentää kirjoituksensa. Näihin suunnitelmiin sisältyi myös aie ulottaa taloudellisten muotomääreiden kehittäly valtioon, siis edelleenkehittäly poliittisen taloustieteen kritiikin valmiiseen esitystapaan nähden. Tällaista aietta alettiin kutsua »valtio-suunnitelmaksi», joskaan Marxin tarkoitus tätä kautta tuskin oli minkään valtioteorian kehittäly. Joka tapauksessa porvarillisen valtion johtamiselle löytyi pääpiirteissään perusteltu ulkoinen ja sisäinen motiivi.

Kaksi mainittua, sisäinen ja ulkoinen motiivi, eivät kata miksi-kysymystä. On nimittäin olemassa kolmas, ja keskustelussa laiminlyöty, vastaus miksi-kysymykseen. Se on edellisten eräänlainen välitys. Tarkoiton sitä, että Staatsableitung tiettyinä teoreettisen esitystavan muotona on tarpeen jo tunnetun tiedostamisen välineenä.

Tunnettuhan ei ole vielä tiedostettu. Tämä *Hegelin* lause on paras vastaus miksi-kysymykseen, koska se viestii Staatsableitungin paikasta tiedostusprosessin kokonaisuudessa eikä tarjoa syyksi vain yhtä, ulkoista tai sisäistä, lähdeettä. Vastausta voi valaista vaikkapa lähtemällä Marxin »valtio-suunnitelmasta». Tästä suunnitelmasta voi nähdäkseni eriyttää neljä porvarillisen valtion yleistä tuntomerkkiä, jotka Marx haluaa selittää ulottamalla taloudelliset muotomääreet niiden tarkasteluun eli arvioimalla niitä poliittisen taloustieteen kritiikin esitystavasta käsin. Näitä tuntomerkkejä ovat porvarillisen valtion luonne — erotukseksi feodaalisesta valtiosta — oikeusvaltiona, kansallisvaltiona, virkamiesvaltiona ja verovaltiona. Tällaisten porvarillisen valtion yleisten tuntomerkkien tunnistaminen ei ole hyvälle tutkijalle vaikeata. *Max Weber* on ne myös tunnistanut. Monet historioitsijat ovat ne tunnistaneet.

Monet oikeusteoreetikot niistä puhuvat. Ja ne olivat myös klassisen politiikan teorian käsitteellistä raaka-ainesta. Mutta kukaan Marxin ohella ei asettanut tavoitteekseen selittää miksi porvarillinen valtio tällaiset tuntomerkit *välttämättä* omaa. Marx sitävastoin palautti nämä tuntomerkit niiden historiallista ja käsitteellistä yleisyyttä vastaavalle tarkastelutasolle eli kapitalismin yleisen analyysin tasolle, poliittisen taloustieteen kritiikin tarkastelutasolle, ja halusi ne sillä tasolla selittää.

Porvarillisen valtion yleisimpien tuntomerkkien tiedostaminen eikä vain tunnistaminen on analoginen marxilaisen luokka-analyysin mielen ja merkityksen kanssa. Tiedetään, että Marx ei ota kunniaa luokkien ja luokkataistelun keksimisestä, vaan toteaa, että *Mignot*, *Thierry* ja *Quizot* sen tekivät. Sen sijaan Marx ensisimmäisenä eritteli luokkien taloudellisen perustan ja kehitysdynamiikan. Vastaavanlainen intentio pätee »porvarillisen valtion yleiseen johtamiseen».

Mitä johdetaan?

Mitä-kysymys juontuu miksi-kysymyksestä. Puolittainen vastaus miksi-kysymykseen kertaantuu ja monentuu mitä-kysymyksessä. On marxismin itseriittoisuudelle oireellista, että valtion yleisen johtamisen laillistamiseksi on tukeuduttu kaikkiin mahdollisiin Marxin lausumiin, joissa hän edellyttää talouden ja politiikan välitysyhteyden jäsentämistä. Yhtä hyvin on tukeuduttu Marxin varhaiskirjoituksiin kuin myöhäiskirjoituksiin jos rajaviivana pidetään 1850-luvun tutkimusperiodia. Tällöin ei ole sisäistetty, että Marxin käyttämän valtio-käsitteen alalogiikka on muuttunut teorian historian kulussa. Varhaiskirjoituksissaan Marx tulkitsee saksalaisperäisesti valtion suppeasti valtiokoneistona kun taas poliittisen taloustieteen kritiikissä Marx lähestyy valtiokysymystä englantilaisen tradition kautta ja tulkitsee valtion alaltaan laajana. Englantilaisessa traditiiosahan (*Locke*) poliittinen yhteiskunta ja kansalaisyhteiskunta samastetaan. Olen vakuuttunut, että vain englantilaisen tradition kautta porvarillisen valtion muodon johtaminen tulee mielekkääksi, sillä puhuttaessa porvarillisen valtion yleisimmistä tuntomerkeistä (historiallisesti pysyvimmistä tuntomerkeistä) tarkoitetaan porvarillisen yhteiskunnan poliittista ulkokuorta, laajan valtion piiriä, eikä sen institutionaalista muotoa valtiokoneistona.

Sekaannus ja epätäsmällisyys, joka koskee valtion alalogiikkaa, peilautuu tavassa muotoilla mitä-kysymys. Yleisin ja hyväksytyin — ja tavallaan selvin — tapa on puhua porvarillisen valtion muoto- ja funktiomääreiden johtamisesta. Tämäkin tapa vaatii tarkennusta. Mikäli esimerkiksi funktiomäärityksillä referoidaan mitä tahansa valtion toimintatapaa, ylitetään varmasti johtamisen rajat. On ilmeistä, ettei kapitalismin yleisen analyysin tasolla voida määrittää porvarillisen valtion historiassaan muuttuvaa konkreettista toimintatapaa. Mikäli taasen porvarillisen valtion funktiomäärityksillä tarkoitetaan

sellaisia interventiomuotoja, joilla taataan eräitä porvarillisen yhteiskunnan uusintamisen yleisiä ehtoja, kuten taataan vaihdon tasa-arvoiset oikeussuhteet, ylläpidetään virkamiehistö tuottamattomana luokkana, uudelleenjaetaan kansantuloa ja organisoidaan »kansallinen etu», niin kyseessä on laajan valtion oma muoto eli porvarillisen valtion yleisimmät funktiot sulautuvat uloimpiin muotomääreisiin.

Porvarillinen valtio valtiokoneistona, suppea valtio eli varsinainen valtio, on siis alalogiikaltaan erilainen kuin porvarillisen yhteiskunnan poliittinen ulkokuori, laaja valtio eli yleisimpien funktioidensa kautta määräytyvä porvarillisen valtion uloin muoto. Kun oivalletaan, että porvarillisen valtion johtamisessa on kysymys poliittisen taloustieteen kritiikissä kehiteltyjen taloudellisten muotomääritysten ulottamisesta valtion tarkasteluun, voidaan oivaltaa, että johtaa voidaan myös porvarillisen valtion uloimman muodon sisällä toimivien luokkien määrittämiä. Tällainen luokkamääritysten johtaminen on tavallisesti jätetty luokka-analyysin tehtäväksi, mutta mikään ei estä kytkemästä sitä valtio-johdon tarkasteluyhteyteen. On vain visusti pidettävä mielessä, ettei porvarillisen valtion uloimman muodon eli julkisuusmuodon sisällä kamppailevien luokkien pääomasuhteen leimaavat tietoisuuden määrittymiset ole sama asia kuin puhe valtion luokkaluonteesta tai luokkavaltiosta, joka on valtion ylihistoriallinen määre pakkovaltakoneistona.

Tarkennukset on esitetty. Niihin sisältyy implisiittisesti vastaus mitä-kysymykseen. On nimittäin kolme eri asiaa, jotka voidaan asettaa porvarillisen valtion yleisen johtamisen kohteeksi. Ne ovat:

(1) on mahdollista kysyä perustelua sille, että porvarillinen valtio valtiokoneistona on olemassa erillisenä instanssina eikä ole esimerkiksi organisoitu välittömästi yhden luokan yksityisenä pakkovaltakoneistona; on mahdollista etsiä poliittisen taloustieteen kritiikistä perustelua sille, että porvarillinen valtio valtiokoneistona on poissa pääoman välittömästä tuotantoprosessista;

(2) on mahdollista johtaa poliittisen taloustieteen kritiikistä vaihdon ja kilpailun tasoiset porvarillisen valtion interventiomuodot, jotka samalla määrittävät porvarillisen valtion yleisimmän muodon laajana valtiona, jonka sisällä poliittinen toiminta tapahtuu;

(3) on mahdollista johtaa poliittisen taloustieteen kritiikistä eräitä kamppailevien luokkien tietoisuutta leimaavia määreitä, jotka ehdollistavat poliittista organisoitumista, määreitä, jotka ovat itsessään ristiriitaisia toisaalta voimistaessaan toisaalta kahlitessaan työväenluokan intressipohjaista kollektiivista oivallusta.

Miten johdetaan?

Jos kahteen edelliseen kysymykseen »valtion johtajat» ovat vastanneet mitä monipuolisemmin ja mitä monimielisimmin,⁹ niin miten-kysymys taas on

useimmiten jäänyt vastauksia vaille. Aina kyllä jaksetaan muistuttaa, että kysymys valtion yleisessä johtamisessa ei ole mistään muodollisen logiikan mielessä tapahtuvasta johtamisesta.¹⁰ Vaan mistä? Helppo muttei väärin olisi vastata, että johtaminen noudattaa dialektista kehittelymetodia. Mutta miten? Vastaus riippuu mitä-kysymyksestä, sillä dialektinen kehittelymetodi on kohdespesifi.

Käsittelen ensin miten-kysymystä porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon yhteydessä suhteellisen erillisenä instanssina. Tässä kysymyksessä löytyy johtamisyrityksiä, jotka sangen alkeellisessa mielessä muistuttavat dialektiikan peruseriaatteen, ristiriitaperiaatteen, sovellutusta. Tällaisia yrityksiä ovat sellaiset »negatiiviset johdot», jotka pyrkivät osoittamaan porvarillisen yhteiskunnan uusintamismekanismissa aukon tai ristiriidan, jonka ratkaisemiseksi porvarillisen valtion on tultava väliin, minkä sitten katsotaan perustelevan porvarillisen valtion itsenäistä olemassaoloa talouden ulkopuolella olevana erillisenä instanssina. Luonnollisesti mahdollisia ristiriitoja tai aukkoja uusintamismekanismissa voidaan löytää ehtymätön määrä ja siten on voitu esittää lukematon määrä perusteluja porvarillisen valtion välttämättömälle interventiolle ja itsenäiselle olemassaololle. Itse asiassa kaikki varhaisimmat valtion johdot olivat tällaisia negatiivisia johtoyrityksiä, esimerkiksi Müllerin/Neusussin ja Altvaterin yritykset.

Müllerin/Neusussin ja Altvaterin yritysten kaltaiset porvarillisen valtion itsenäistä olemassaoloa perustelevaan pyrkivät negatiiviset johdot eivät saavuta tavoitettaan. Syitä on monia mutta ennen kaikkea kaksi. Toisaalta ei ole kiinnitetty mitään huomiota etsityn ristiriidan tarkastelutasospesifisyyteen eli siihen, että mikä tahansa ristiriita ei perustele porvarillisen valtion itsenäistä olemassaoloa poissaolona, ja toisaalta siihen, että määrätyn ristiriidan spesifisyys voi perustella porvarillisen valtion poissaolon pääoman uusintamisprosessista mutta määrätyn ristiriidan ratkaisun spesifi tapa (funktio) perustelee tietyn valtion muodon. On siis sekotettu porvarillisen valtion itsenäinen olemassaolo sen kulloinkin saamaan muotoon.

Edellä sanottu antaa jo vastauksen miten-kysymykseen. *Ensimmäkin on osoitettava porvarillisen yhteiskunnan anatomiasta, poliittisen taloustieteen kritiikistä, käsin määrätyn ristiriidan spesifisyys, joka välttämättä poissulkee porvarillisen valtion taloudesta, joka siis perustelee porvarillisen valtion välttämättömän poissaolon pääoman välittömästä tuotantoprosessista eli positiivisesti perustelee porvarillisen valtion välttämättömyyden suhteellisen itsenäisenä erillisenä instanssina.* Tämä vaatimus ehdollistaa sitä miten porvarillisen valtion itsenäinen olemassaolo erillisenä instanssina on johdettava.¹¹ Sen sijaan voidaan asettaa toisenlainen vaatimus sille miten porvarillisen valtion kunkintasoinen muoto on johdettava. Niinpä toiseksi voidaan päätellä, että joutuessaan toiminnallaan takaamaan tiettyjä yhteiskunnallisesti välitettyjä suhteita eli joutuessaan kantamaan tiettyjä yleisiä funktioita, porvarillinen valtio samalla leimautuu muotona. Siis tietynlaisen funktion kautta porvarillinen valtio leimautuu tiettyinä muotona.

Tässä johtamisessa turvaututaan eräänlaiseen analogiapäätelyyn, koska oletetaan, että valtion takaamien suhteiden oma muoto kuvastuu leimaavasti valtion saamassa muodossa. Tässä tapauksessa voitaisiin hyvin puhua vaikkapa »dialektisesta morfologiasta», joka on asetettu muotogenetiikan perustaksi. Tällaiseen muotoanalogiseen päätelyyn turvautuvat muun muassa ne kaikki *Pašukaniksen* perilliset, jotka yrittävät johtaa porvarillisen valtion (po. sen yleisen muodon) oikeusmuodon kautta,¹² siis Projekt Klassenanalyse (1974, 1976) ja *Blanke/Jürgens/Kastendiek* (1974) esimerkiksi.

On selvää, että esitetyt ratkaisut miten-kysymykseen ovat korkeintaan dialektisen johdon naiveja alkiomuotoja. Olisi kuitenkin väärin ajatella, että valtion johtamisen ongelmana on sen liian korostettu, implisiittisesti mielletty, hegeliläisyys. Päinvastoin tuntuu siltä, että tähän asti Staatsableitung-traditiossa esitetyt ratkaisut ovat vielä monessa mielessä jääneet lukutavallisesti hegelinsä lastenkamariin, puhumattakaan Hegelin kriittisestä ylittämisestä.

Mistä johdetaan porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon välttämättömyys?

Mistä-kysymyksellä viitataan siihen tiettyyn poliittisen taloustieteen kritiikin esitystavan kohtaan, josta johdettava asia kulloinkin halutaan perustella. *Markku Kivisen* kanssa voi olla samaa mieltä, että »... itse asiassa lähes jokainen kohta, jossa valtio Marxin tarkastelussa vähänkin vilahtaa on yhden tai toisen tutkijan puheenvuorossa yritetty nostaa koko talouden ja politiikan suhteen käsittämisen lähtökohdaksi.»¹³ Tällainen epäluova tilanne juontuu jo siitä, että missään Staatsableitung-tradition vaiheessa osallistujat eivät ole päässeet yksimielisyyteen edes siitä »mitä johdetaan». Koska olen edellä yrittänyt vastata tällaisiin kysymyksiin, ei ole mitään syytä läpikäydä kaikkia niitä Pääoman tai Grundrissen kohtia, joista jokin porvarillisen valtion tunnusmerkki on haluttu tiedostaa eli ei ole mitään syytä rekonstruoida käytyä johtokeskustelua, sillä niin yksinomaan mistä-kysymyksen ympärille se on keskittynyt. Sen sijaan on syytä hahmottaa mistä poliittisen taloustieteen kritiikin kohdasta on yritetty ja voidaan perustella kulloinkin käypä »mitä» soveliaan »miten» avulla.

Porvarillisen valtion itsenäistä olemassaoloa erillisenä instanssina ja poissaolona on yritetty tiedostaa useasta poliittisen taloustieteen kritiikin esitystavan yhteydestä käsin. Kun tämä porvarillisen valtion itsenäiseen olemassaoloon tai pikemminkin taloudesta poissaoloon kohdistuva johtovaatimus on virheellisesti mielletty tapahtuvaksi funktion kautta eli sekotettu valtion muotoon ja nähty negatiivisesti, on perustelumahdollisuuksia löytynyt loputon määrä. Periaatteessahan aina kun voidaan esittää porvarillisen yhteiskunnan toiminnassa aukko, sen paikkaamiseksi voidaan osoittaa valtion väliintulon välttämättömyyttä ja siten yrittää perustella valtion olemassaolon välttämättömyyttä erillisenä instanssina, joka voi tehdä intervention. Näin esimerkiksi pyrkimys

johtaa porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon välttämättömyys (eikä vain sen tietty muoto) oikeusmuodon kautta, siis oikeussuhteiden takaamisen kautta, toistaa myös kyseisen virheen, eikä vain Müllerin/Neusüssin ja Altvaterin yritykset.

Von Flatowin/Huiskenin tunnettu, tunnustettu mutta kiistelty johtoyritys on puolestaan asetelmaltaan aivan oikea: Flatow/Huisken yrittävät kehittää poliittisen taloustieteen kritiikistä käsin sen määrätyn ristiriidan spesifisyyden, joka luo porvarillisen valtion välttämättömyyden erillisenä instanssina.¹⁴ Toisin sanoen he yrittävät löytää tietyllä pääoman käsitteen kehityksen tasolla sellaisen ristiriidan yleisen edun ja erityisedun välillä, mistä on tuloksena yhteiskunnan kahdentuminen yhteiskunnaksi ja valtioksi. Vahinko vain von Flatowin/Huiskenin sinänsä mielenkiintoinen ratkaisu on tähän tehtävään väärä.

Von Flatow/Huisken yrittävät positiivisesti johtaa porvarillisen yhteiskunnan pintojen (vaihdon ja kilpailun pintojen) integroidun yhteyden jäsentävistä määreistä porvarillisen valtion välttämättömyyden ja *mahdollisuuden* yksityisomistajien yhteisedun funktionaalisenä kantajana, siis yleisen intressin kantajana. Von Flatow/Huisken eivät yritä määrätyn ristiriidan spesifisyydestä käsin perustella porvarillisen valtion välttämättömyyden poissaoloa taloudellisesta perusprosessista, vaan päinvastoin yrittävät todistaa porvarillisen valtion positiivisen jäsentämisen mahdollistuvan jo porvarillisen yhteiskunnan integroidun pinnan tasolla. Tällainen naamioitu yhteiskuntasopimusteoria on tuomittu epäonnistumaan, koska se yrittää poliittisen taloustieteen kritiikistä käsin jäsentää jotain joka on jo tapahtunut sen kohteen historian ulkopuolella.

Kuinka sitten on johdettava porvarillisen valtion pakollinen poissaolo talouden perusprosessista ja siten epäsuorasti perusteltava porvarillisen valtion itsenäinen olemassaolo erillisenä instanssina? Mikä on tämän perustelun mahdollistavan ristiriidan spesifisyys? On ymmärrettävää, että syyn on piiltävä toisaalta siinä, että kapitalistinen tuotantoprosessi itse asettaa uhan pääoman herruudelle ja toisaalta siinä, etteivät pääoman agentit itse pysty järjestämään herruutensa taetta oman uusintamisensa prosessissa. Sanottu jää kuitenkin tautologiaksi ellei sitä kehitellä, näin voi syytä väittää.

Asian kehittelyssä aion tukeutua Marxiin. Tässä tapauksessa Marx-sitaatti ei ole turha, sillä hän on itse yrittänyt vastata ongelmaan. Kyseessä on koko Staatsableitung-debatin tunnetuin passus, jota ei ehkä ole osattu aivan oikein omaksua. Marxin miete kuuluu:

»Se taloudellinen ominaisuus, missä maksamaton lisätyö pumpataan välittömistä tuottajista, määrää herruus- ja orjuussuhteen sellaisena kuin se kasvaa välittömästi esiin itse tuotannosta ja vaikuttaa puolestaan määräävästi takaisin tuotantoon. Mutta tähän perustuu itse tuotantosuhteista kasvavan taloudellisen järjestelmän (Gemeinwesen) koko rakenne ja siten samalla sen poliittinen ominaisrakenne. Tuotantoehtoisten omistajien välitön suhde välittömiin tuottajiin -suhde, jonka kulloinkin muoto aina luonnostaan vastaa työtavan määrättyä kehitystasetta ja siten myös työn yhteiskunnallista tuotantovoimaa — on aina se

mistä löydämme koko yhteiskuntarakennelman sisimmän salaisuuden, kätkeyn perustan, ja tämän vuoksi myös riippumattomuus- ja riippuvuussuhteen poliittisen muodon, lyhyesti sanottuna kulloisenkin erityisen valtiomuodon.»¹⁵

Lainasin Marxia tahallani, vaikka sitaatin voisi yrittää kääntää argumentaatiotani vastaan. Itsehän yritän etsiä sitä määrätyn ristiriidan spesifisyyttä, joka perustelisi porvarillisen valtion poissaolon taloudesta erillisenä instanssina, kun taas Marx tässä puhuu valtiomuodosta ja poliittisesta muodosta. Joko olen siis valinnut väärän sitaatin tai sitten olen väärässä tai sitten Marx on sanonassaan epätarkka. Mielestäni Marx on epätarkka, sillä yhteiskunnallisen olemisen ontologiaa, sen paremmin kuin valtiollisen olemisen ontologiaa, ei kannata palauttaa pelkkään muodon ontologiaan, morfologiaan; yhteiskuntatiede ei ole »geometriaa» vaikka *Simmel* ja *Kelsen* näin uskottelisivat. Jos taas Marxin ajatus ymmärretään niin, että poliittisella ominaisrakenteella ja poliittisellä muodolla hän tarkoittaaakin porvarillisen valtion itsenäistä olemista eikä funktioidensa kautta omaksumiaan muotoja, niin mietteen mieli täsmentyy, ja on vastaus ongelmaan.

Jos Marxin miete tulkitaan perusteluna porvarillisen valtion pakollisesta poissaolosta erillisenä instanssina, niin silloin syynä olevan määrätyn ristiriidan spesifisyys on kapitalismin perusristiriita eli lisäarvon pumppaamisen spesifi muoto. Kuinka? Kapitalistisen perusristiriidan erikoisuushan on se, että kun alistusmuoto itse on yksityinen niin sen välitysmuoto on yhteiskunnallinen. Kapitalistiset alistussuhteet ovat yksityisiä vaikka vaihdon välittämiä mutta yhteiskunnalliset välityssuhteet ovat pinnan tasa-arvoisia, ei-pakkovaltasuhteita. Niinpä kapitalisteilla ei ole pääoman agentteina ja hallitsevan luokan jäseninä välitöntä yhteiskunnallista kontaktia keskenään: heillä on tuotantoprosessissa rajoittunutta yksityistä mahtia ja kiertokulkuprosessissa ei-mahtia. Kuitenkin kapitalistinen uusintamisprosessi tuottaa historiallisen liikevoiman, joka heijastaa sen itsensä ylittävää luonnetta: tapahtuu välittömien tuottajien yhteyden yhteiskunnallistumista, joka on lisääntyvä uhka kapitalistien keskinäiselle eristyneisyydelle eli anarkialle pääoman kokonaisprosessissa.

Kapitalistien keskinäinen eristyneisyys ei merkitse, etteikö kapitalistiluokalla olisi yhteistä intressiä. Päinvastoin keskimääräisen voiton asteen kautta »...pääoma alkaa tajuta itsensä *yhteiskunnalliseksi voimaksi*, jossa jokainen kapitalisti on osallisena sen osuuden mukaisesti, mikä hänellä on yhteiskunnallisesta kokonaispääomasta.»¹⁶ Mutta vaikka kapitalistiluokka tajuaa itsensä yhteiskunnalliseksi voimaksi ei se kykene organisoitumaan oman taloudellisen perustansa uusintamisen prosessissa. Tämä on elävä ristiriita. Tämä kehittyvä ristiriita ylläpitää ja aktivoi mahtia käyttävän, hallintaan pystyvän pakkovaltan välttämättömyyden,¹⁷ joka ei siis voi toteutua toisistaan eristyneiden pääoman yksityisten agenttien toimenaan vaan sen on kiteytyttävä heidän ulkopuolelleen, yläpuolelleen. Niinpä kapitalistisen yksityismahdin (tehtaassa), joka pukeutuu yhteiskunnallisen yleisen mahdin muotoon (rahana markkinoilla),

on vielä organisoiduttava erityismahtina erillisessä instanssissa (valtiokoneisto), joka ei ole suinkaan suoraan pääoman agenttien väline vaan yhteiskunnallisen taistelun kohde, poliittisen toiminnan kohde.

Jos siis pitäisi lyhyesti luonnehtia sitä määrätyn ristiriidan spesifisyyttä, joka positiivisesti perustelee porvarillisen valtion itsenäistä olemassaoloa välttämättömyytenä ja välttämättömänä poissaolona pääoman uusintamisprosessista, niin sanoisin, että se on kehittyvä ristiriita välittömien tuottajien yhteyden yhteiskunnallistumisen ynnä kapitalistisen luokan yhteiskunnallisen voimantunnon sekä anastuksen tavasta juontuvan kapitalistien keskinäisen eristyneisyyden välillä, se on yleisen ja erityisen edun ristiriita.

Tässä pisteessä on syytä lyhyesti yhteenkoota mitä äsken tehtiin. Kysymyksessähän oli porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon ongelmointi eli varsinaisen valtion paikan määrittäminen yhteiskuntatotaliteetissa, ei vielä porvarillisen valtion spesifin muodon jäsentäminen. Se mitä voitiin tehdä oli *positiivisesti* perustella porvarillisen valtion *välttämättömyys* poissaolon välttämättömyytenä pääoman uusintamisprosessista. Johto oli positiivinen valtion itsenäisen olemassaolon välttämättömyyden paikantaminen, siinä siis voitiin yksikäsitteisesti eli määrätyn ristiriidan spesifisyydestä perustella jotain jonka on välttämättä oltava olemassa ja oltava tunnetun alueen ulkopuolella, mutta ei suinkaan yritetty perustella sen olemisen mahdollisuutta sinä mitä se tunnetusti (historian kautta) jo on. Ratkaisuni eroaa niin Altvater-tyyppisistä, Pašukanis-tyyppisistä kuin von Flatow/Huisken-tyyppisistä ratkaisuisista. Nämä erot voi yksinkertaistaa kuvioon 1, joka rakentuu johtamisen luonteeseen joko negatiivisena tai positiivisena sekä johtamisen tavoitteeseen joko vain porvarillisen valtion olemassaolon välttämättömyyteen tai lisäksi mahdollisuuteen kohdistuvana.

Kuvio 1 on yhteenveto ja siten se tulkitsee jo sanottua. Kuitenkin pari kerätaavaa luonnehdintaa on paikallaan. Ensinnäkin voin olla Altvaterin ja muiden negatiivista välttämättömyys-johtoa yrittävien kanssa samaa mieltä siitä, ettei

Kuvio 1. Porvarillisen valtion itsenäistä olemassaoloa koskevan johdon luonne.

	(yht. etu) mahdollisuus	(erit. etu) välttämättömyys
negatiivinen (edellytys)	Pasukanis & alia	Altvater & alia
positiivinen (tulos)	von Flatow/ Huisken	SH

ole mielekästä yrittää johtaa porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon mahdollisuutta, koska se on jo, se on konstituoitunut pääoman historian ulkopuolella. Porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon mahdollisuuden perusteluyritykset johtavat tavallisesti jonkinlaiseen muodolliseen tai reaaliseen yhteiskuntasopimusteoriaan, koska niissä joudutaan kehittämään muodollinen (Pašukanis) tai reaalinen eli sisällöllinen (von Flatow/Huisken) kaikkien yksityisomistajien yhteinen etu, joka sitten mahdollistaisi valtiokonstituution. Tällainen yhteisen edun pohjalta syntyvä valtio ei taasen vastaa historiallista kehitystä.

Toiseksi voin olla von Flatowin/Huiskenin kanssa samaa mieltä siitä, ettei porvarillisen valtion itsenäistä olemassaoloa voida perustella negatiivisesti eli seuraavanlaisella selitystavalla:

- L: Jos on olemassa pääoman uusintamisprosessissa tehtävä/vajaus/uhka/kriisi, niin se voidaan toteuttaa/täyttää/poistaa/ratkaista vain tehtävä/vajaus/uhka/kriisi-alueen ulkopuolisen instanssin, valtion, väliintulon kautta.
- a: On olemassa jokin tehtävä/vajaus/uhka/kriisi A, joka on tunnettu.
- ∴ Valtio on välttämättä olemassa erillisenä instanssina.

Negatiivista johtamista olen aikaisemmin kutsunut ristiriitaperiaatteen alkeelliseksi soveltamiseksi. Parempi sitä olisi edellisen mukaan kutsua eräänlaiseksi subsumptiologiseksi päättelyksi, johon niin Altvater kuin Pašukanis ajautuvat. Tällaisessä päättelyssä kaikki johtopäätökset on annettu jo premisseissä (laissa) ja tarvitsee osoittaa vain yksikin tehtävä tai uhka, niin haluttu lopputulos on taattu. Tämä päättely ei ole aitoa dialektista kehittelyä, käsitteiden kehittelyä toisistaan ristiriidan ratkaisun kautta, mitä puolestaan edellyttää porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon ja poissaolon välttämättömyyden positiivinen johto, määrätyn ristiriidan spesifisyyden osoittaminen ja kahdentaminen.

Mistä johdetaan porvarillisen valtion spesifi muoto?

Aika pitkään vaikka vain pintapuolisesti saatoin edellä luonnehtia porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon välttämättömyyden perusteluyhteyttä. Jäljellä on vielä tämän valtioinstanssin saaman yleisimmän muodon tiedostaminen. Tässä tapauksessa ei tarvitse etsiä määrätyn ristiriidan spesifisyyttä vaan on löydettävä ne *pääoman reproduktioprosessin tuottamat yleisimmät suhteet*, joiden *takaaminen samalla leimaa valtion muotona*. On ilmeistä, että tässä asiassa voidaan hyväksyvästi vaikka varauksellisesti viitata Pašukanikseen ja hänen perillisiin (Läpple, PKA, Blanke), jotka yrittävät johtaa *jotain* oikeus-suhteiden eli oikeusmuodon takaamisen kautta. Varaus liittyy odotetusti *jotain*-sanaan, sillä kysymys ei voi olla porvarillisen valtion itsenäisen olemassaolon vaan porvarillisen valtion spesifin muodon johtamisesta. Mikäli jälkimmäisestä on kysymys, johtaminen olisi oikeansuuntainen, sillä Pašukanis pitää

oikeussuhteita reaalisina suhteina, reaalisena näennäisyytenä, reaalisena välityksenä, siis pääoman reproduktioprosessin tuloksena ja valtion interventio-
muodon edellytyksenä eikä vain ideologiana.

Pašukanis määrittää oikeussuhteet eli oikeusmuodon ja juridisen subjektin yksin vaihtoaktin kautta, mutta myöhempi johtamiskeskustelu on osuvasti osoittanut, että porvarillisten oikeussuhteiden perusmuodon konstituivat yleiset tahdonsuhteet saavat sisältönsä porvarillisen yhteiskunnan pinnan integroidusta yhteydestä, johon kuuluvat sekä yksinkertaisen kiertokulun että kolminaiskaavan määreet.¹⁸ Niinpä von Flatowin/Huiskenin integroidun pinnan yhteyden introdusointi on hedelmällinen tulos mutta heidän alkuperäisen intentionsa kannalta toisessa johtamisyhteydessä. Mutta »korjattu» tulos voidaan formuloida seuraavalla tavalla: *porvarillisen yhteiskunnan pintojen integroidun yhteyden suhteista sisältönsä saavat yleiset tahdonsuhteet ovat porvarillisen yhteiskuntamuodon oikeussuhteiden perusmuoto, joiden takaaajana porvarillinen valtio leimautuu oikeusvaltion muotona*,¹⁹ siis muotona.

Kun pysytään porvarillisen valtion yleisimmän ja uloimman muodon määrittämisessä, niin ei suinkaan tarvitse pitäytyä vain oikeusvaltion muodon perusteluun. Kapitalistisen yhteiskunnan pintojen integroidun yhteyden tasolla jäsentyy myös muita talouden ja politiikan välitysyhteyksiä, jäsentyy myös muita suhteita, joiden takaaajana porvarillinen valtio leimautuu yleisenä muotona. Yhtenä esimerkkinä ovat mainitut tuotannon kansainväliset suhteet. On tunnettua, että arvolaki modifioituu maailmanmarkkinoilla eniten siksi, että »... maailmanmarkkinoilla pidetään tuottavampaa kansallista työtä myös voimaperäisempänä, ellei vain kilpailu pakota tuottavampaa kansaa alentamaan tavaransa myyntihintaa sen arvon tasalle.»²⁰ Tällä ja muilla sentapaisilla arvolain muovautumisilla maailmanmarkkinoilla on kuitenkin ehtonsa: kansallisvaltioiden olemassaolo.²¹ Myös päinvastoin voi sanoa, koska tässäkin on kysymys »tulos on edellytys»-antinomiasta. Kun porvarillinen valtio interventioi kilpailun mekanismeja siten, että maan sisäinen kilpailu ja kansainvälinen kilpailu eroavat, se samalla leimautuu muotona, kansallisvaltiona. Tämä interventio-kohta sijoittuu ei suoraan markkinakilpailun vaan keskimääräiskilpailun — taso, jolla pääoma on suhteessa itseensä toisena pääomana — tasolle yhteiskunnallisen kokonaisuutensa ja kansallisen pääoman väliin.²²

Kun on mainittu porvarillisen valtion yleinen muoto oikeusvaltiona ja kansallisvaltiona, on helppo muistaa, että puhuttiin myös porvarillisen valtion tunto-
merkeistä verovaltiona ja virkamiesvaltiona, siis pysyvän virkamiehien ja kansantulon uudelleenjakomekanismin olemassaolosta. Nämä kaksi asiaa liittyvät tiiviisti toisiinsa. Sellaisen suhteiden, joiden takaus leimaa porvarillisen valtion muodoltaan toisaalta verovaltiona ja toisaalta virkamiesvaltiona, konstituitioyhteys on kolminaiskaavan pinta, jossa määräytyvät tulomuodot ja osoitetaan niiden lähteet. Kolminaiskaavan tasolla jäsentyvät jakautumissuhteet ovat luonnollisesti »historiallisesti määrätyn tuotantosuhteen ilmaisu»,²³ tuotantosuhteiden tulos, vaikka itse ovatkin edellytys luokkien reaalille liik-
keelle. Myös jakautumissuhteet ovat siinä merkityksessä tahdonsuhteita, että

ne referoivat oikeuksia, »... yksilölliseen kulutukseen tulevaan tuotteen osaan kohdistuvia erilaisia oikeuksia.»²⁴

Olisi liian oikoista todeta, että porvarillinen valtio leimautuu jakovaltiona (verovaltiona ja virkamiesvaltiona), koska sen on nämä jakautumissuhteet taatava. Siltä osin kuin se ne takaa, kysymys on vain oikeussuhteiden takaamisesta. Mutta porvarillisella valtiolla onkin välttämättä toisenlainen kosketuspinta jakautumissuhteisiin, on toisenlainen talouden ja politiikan välitysalue. On muistettava, että porvarillisen valtion itsenäinen olemassaolo on poissaolo talouden perusprosessista ja että se ei ole suoraan yhden luokan yksityinen instanssi. Niinpä porvarillisen valtion on (virkamiehistön) toimintansa ylläpitämiseksi itse oltava jaon osapuoli tulon uudelleenjakajana, sen on turvattava jo oma arvo- ja rahaperusta verojen tai lainan kautta, sillä sen oma tuotannollinen toiminta on poikkeustapaus. Tavallaan siis jo porvarillisen valtion oman jatkuvuuden takaaminen edellyttää, että se omaksuu verovaltion muodon, koska tämä takaaminen edellyttää tulojen uudelleenjakoa. Kun sitten porvarillinen valtio on se ulkopuolinen instanssi, joka voi hoitaa kehityksen kulussa kasvavia uudelleenjakofunktioita, niin tämä verovaltion muotoluonne syvenee.

Oikeusvaltioon, kansallisvaltioon ja jakovaltioon (verovaltioon, virkamiesvaltioon) liittyy kuhunkin muotoluonteesta johtuva ominaisuus, joka on yhtä mystinen kuin tavaran ominaisuus. Tarkoitin fetisismien ilmiötä. Mainitsin jo, että oikeussuhteet ovat reaalin näennäisyys, tuloksena fenomenaalinen näennäisyys, edellytyksenä reaalisuus; niin ovat myös jakautumissuhteet. Tavara-, raha- pääomafetisismien rinnalla voidaankin puhua *oikeusfetisismistä*, *jakofetisismistä* ja *»kansallisetufetisismistä»*, jotka kiinnittyvät porvarillisen valtion spesifiin muotoon eli julkisuusmuotoon. Ne eivät ole niinkään kansalaisen kuin valtiokansalaisen, porvarillisen julkisuusmuodon sisällä toimivan poliittisen ihmisen, katseen taittajia, kun katse kohdistuu valtion toimintaan. Luonnollisesti se mistä katse kussakin tapauksessa ohjautuu pois on sangen helppo »sormella osoittaa». Tällaiseen »sormella osoittamiseen» tyydyn itsekin.

Ensinnäkin oikeusfetisismi kiteytyy porvarillisessa oikeudellisessa ideologiassa, jonka mukaan laki syntyy demokratiasta ja demokratia laista. Valtiossa nähdään vain oikeutta, demokratiaa, laillisuutta muttei ristiriitaa, alistusta, pakkoa: valtakysymykset muuttuvat oikeuskysymyksiksi. Toiseksi jakofetisismi muovaa prisman, jonka mukaan valtion toimet evaluoidaan — jos evaluoidaan — ainoastaan oikeudenmukaisuuskysymyksinä, jolloin kukin luokka yrittää kehittää itselleen sopivan oikeudenmukaisuusprinsiipin. Oikeudenmukaisuutta eli jakoa koskeva kysymys kääntää katseen pois ei niinkään tasa-arvoisuudesta vaan näiden asioiden määräytymisperustasta, tuotantosuhteista (omistussuhteista). Kolmanneksi »kansallisetufetisismi» kielellisestä keinoitekoisuudesta huolimatta on yhtäläinen katseenvangitsija. Se on muuntaja, joka kääntää tietyn maan sisäisen vastakohdan »kansallisedun» kautta etuyhteisyydeksi muita vastaan. Sitä voisi hyvin kutsua »realistisen koulukunnan» reaali-seksi perustaksi. Kun puhe soljuu — niinkuin se päivittäin soljuu — tämän

muuntajan kautta, kuullaan aina samantyyppinen argumentaatio: ellemme nyt tee sitä ja sitä (esimerkiksi siirry arvonlisäverotukseen) niin meille tapahtuu niin ja niin, koska muut ovat tehneet tai tulevat tekemään sen ja sen, sillä ja sillä seurauksella. Ja tottahan tämä on mikäli sitä katsoo tietyn luokan näkökulmasta.

Entä luokkavaltio?

Saattaa tuntua oudolta, että vielä tähän mennessä ei ole puhuttu sanaakaan luokkavaltiosta tai valtion luokkaluonteesta, marxilaisen valtioteorian keskiö-käsitteestä. Vaikenemisen syy johtuu Staatsableitung-traditiosta itsestään, sillä siinä asian tematisointi on tavallaan osoittautunut ylivoimaiseksi tehtäväksi. Vaikenemisen tai ylivoimaisuuden ei suinkaan tarvitse olla osoitus tradition kyvyttömyydestä vaan se voi paremminkin todistaa sitä, että muun muassa valtion luokkaluonnetta koskeva kysymys voidaan rajata tarkemmin. Asian erittelemiseksi kannattaa palauttaa mieleen se kolmikohtainen aspektiluokittelu, joka oli vastaus mitä-kysymykseen. En tässä toista sitä, vaan yritän suoraan arvioida porvarillisen valtion luokkaluonnetta koskevaa kysymystä aspektiluokittelun välityksellä. Asialla on siten kolme eri puolta, joita käsittelen jo valmiina vastauskohtina.

Ensinnäkin jokainen valtio eli siis valtio yleensä (valtiokoneistona) on luokkavaltio siinä mielessä, että se on pakkovallan apparaatti, jolla on takanaan etu fyysisen väkivallan käyttöön. Tällainen valtion pakkovaltainen luokkaluonne luonnollisesti konstituoituu jo ennen kapitalismia eli yksityisomistuksen synnyn myötä ja on siten kaikenlaisen kapitalismispesifin johtamisen ulottumattomissa, siis vain historiallisen perspektiivin kautta näkyvissä. Niinpä johtaa voidaan vain porvarillisen valtion suhteellisen itsenäisen olemassaolo poissaolona mutta sen ylihistoriallinen luokkaluonne luokkavaltiona ei ole kapitalismispesifisti pääteltävissä.

Toiseksi ei tarvitse puhua vain valtion ylihistoriallisesta luokkaluonteesta vaan myös tietyn valtion luokkaluonteen toteutumistavasta. Ei voida kylläkään puhua luokkavaltiosta esimerkiksi oikeusvaltiolle analogisena porvarillisen valtion yleisenä muotomääränä eli ei voida palauttaa porvarillisen valtion spesifiä luokkaluonnetta johonkin sen yleisimpään funktioon. Porvarilliselle valtiolle on nimittäin ominaista se, että sen oma automatiikka alati uusintaa luokkien taloudellisen perustan (luokat itsessään kapitalismissa) ilman valtion väliintuloa. Riittää kun porvarillinen valtio takaa tavaranomistajien väliset oikeussuhteet. Voikin sanoa, ettei porvarillisen valtion spesifi luokkaluonne, luokkaluonteen toteutumistapa, ole kapitalismin yleisen analyysin tasolla johdettavissa. Toisaalta porvarillisen valtion funktiot eivät ole palautettavissa yksiselitteisesti tiettyihin luokkaintresseihin.

Porvarillisen valtion luokkaluonteen toteutumistapa tulee tulostensa kautta ilmi. Se voidaan nähdä tematisoimalla palkkatyön ja pääoman suhteen struk-

turoiman kokonaispääoman arvonalisäyksen reaalista historiaa ja luokkataistelun historiaa.²⁵ Tämä puolestaan tapahtuu tasolla, jolla porvarillinen valtio jo interventioi itse luokkaliikettä ja leimautuu konkreettisempänä muotona, organisaatiomuotona, joka kuvaa tavallaan poliittisen järjestelmän luonnetta. Ollaan siis tasolla, jolla on problematisoitava luokkien ja luokkaliikkeen sekä sen suhteen varsinaiseen valtioon omaksuma kompleksinen hahmo. Ollaan tasolla, joka ylittää Staatsableitungin rajat, vaikka luonnollisesti luokkavallan oman reproduktion edellytyksenä on pääoman uusintamisen kehitysdynamiikan erittely, sillä ne eivät toteudu toistensa ulkopuolella.

Kolmanneksi porvarillisesta valtiosta eräänä luokkavaltiona ja sen spesifin toteutumistavan luonteesta on vielä erotettava todettu tematiikka, joka ei tarkoita *valtion* vaikuttamista vaan *valtioon* vaikuttamista. Tarkoitan sitä, että kamppailevat luokat (luokat itselleen) toimivat aina tietyntasoisien valtion muodon sisällä siten, että joutuvat ottamaan toiminnassaan huomioon tämän muodon. Tällaista luokkien ja valtion muodon suhdetta ei pidä kutsua niinkään valtion luokkaluonteeksi kuin valtion luokkasisällöksi. Lisäksi pitää muistaa, että jo kapitalismin yleisen analyysin tasolla, siis julkisuusmuotoa silmälläpitäen, on mahdollista poliittisen taloustieteen kritiikistä johtaa sellaisia luokkamäärityksiä, jotka leimaavat kollektiivisen subjektin tietoisuusmuotoa. Mikäli kyseessä on tietoisuusmuodon fetissoitunut kerros, joka ehkäisee objektiivista intressipohjaista tiedostusta, se on johdettava jälleen pintojen integroidun yhteyden määreistä; mikäli taas kyseessä on intressimukainen kollektiivinen oivallus, johtamisen on edettävä riistomekanismista eli formaalisen ja reaalisen alistamisen tuloksista. Selvää on, että tällaiset johdettavat kollektiivisen subjektin kantamat luokkamääritykset eivät vaikuta siihen kuin leimaavasti ja siten ehdollisesti, koskapa varsinainen kamppailu määrittää joukkoluontoiset agentit.

Mihin yhteyteen?

Jos lukijasta tuntuu edelleen siltä, että Laskin lausunto politiikan filosofista soveltuu Staatsableitungin edustajaan, silloin se soveltuu myös minuun. En aio kuitenkaan protestoida vaan vain parilla sanalla vielä kerran yrittää paikantaa johtamisen motiivia ja mieltä. Tässä vaiheessa kannattaa aloittaa tuloksista.

Kieltämättä Staatsableitungin tulokset eivät välttämättä vaikuta monipuolisilta. Joku saattaa esimerkiksi vielä väittää, että tottahan toki porvarillinen valtio eroaa feodaalisesta valtiosta sanotuissa tunnusmerkeissä, mutta laiha lohtu: sen sanomiseen ei tarvita kuin neljä riviä eikä sen sanominen paljon auta jonkin kapitalistisen maan poliittisen järjestelmän erittelyssä. Samantyyppisen argumentaation voi toinen esittää porvarillisen valtion poissaolosta pääoman uusintamisprosessista.

Minä puolestani voin väittää vastaanväittäjiä vastaan: he ovat oikeassa ja väärässä mutta ennen kaikkea pääasiasta sivussa. Pääasia on »tunnetun» — joka sekin tulisi kyllä asettaa kyseenalaiseksi — teoreettinen tiedostaminen

ja sitä kautta myös ei-tunnetun, porvarillisen valtion yhteiskunnallisen olemuksen, tunnistaminen. Niinpä vastaanväättäjää on oikeassa tunnistaessaan tuntomerkit ja tunnistamisen rajat, väärässä hukatessaan sen mitä piilee tuntomerkkien takana, ja sivussa koska ei halua omaksua koko valtioteoreettista selitystapaa eli ei halua ymmärtää sitä, että on ensin tiedostettava porvarillisen valtion yleinen luonne ennen kuin voi edetä sen erityisiin ja yksityisiin luonteenpiirteisiin, sillä edellinen aina ehdollistaa jälkimmäisiä.

Mihin yhteyteen-kysymystä en kuitenkaan kohdista Staatsableitung-tradition ulkopuolisiin vaan osallistujiin ja juuri siitä näkökulmasta, että se voi välittää ulkopuolisten ihmettelyn osallistujien mieliin. Jos nimittäin »valtion johtajat» toisin kuin ulkopuoliset (jotka hyvin voivat olla marxilaisia) mieltävät, että Staatsableitung on marxilaisen valtioteorian välttämätön ensiaskel ja eteenen eteenpäin, koska vain sitä kautta voidaan selittää porvarillisen valtion yleisimmät luonteenpiirteet ja ehdollistaa jatkotarkastelu, niin ulkopuoliset puolestaan ovat herkkiä huomaamaan Staatsableitungin todelliset rajat, siis sen kuinka vähän eli kuinka yleistä Staatsableitung kykenee porvarillisesta valtiosta sanomaan. Yhteiskunnalliset luokkaliikkeet, joukkoliikkeet ja niiden poliittinen organisoituminen, puolue muodostus ja puolue toiminta, kamppailu poliittisesta hegemoniasta, puolueiden ja valtiokoneiston suhteet, valtiokoneiston konkreettinen toimintatapa jne. jäävät Staatsableitungin rajojen ulkopuolelle. Sannalla sanoen koko porvarillinen poliittinen järjestelmä organisaatiomuotona jää jäsentämättä. On siis selvää, ettei Staatsableitung voi muodostaa mitään marxilaista valtioteoriaa, ainoastaan sen yhten perusosan.

Koska eräät Staatsableitungin edustajat — esimerkiksi Projekt Klassenanalyse — ovat näkevinään siinä marxilaisen valtioteorian, jää heiltä asettamatta koko kysymys valtion johtamisen laajemmasta yhteydestä eli mihin yhteyteen-kysymys. Syynä saattaa paljolti olla se, etteivät he ole politiikan tutkijoita, joilla nyt aina on ainakin jonkinlainen käsitys politiikan koko alueesta. Syy saattaa hyvin olla syvemmällä. Joka tapauksessa Staatsableitung on nyttemmin itse edennyt rajoilleen — ja havainnut esimerkiksi historiallisen analyysin tarpeen — mutta siitä ei voi mielestäni tehdä johtopäätöstä, että tehty poliittisen taloustieteen kritiikin pituinen johtamismatka olisi ollut turha. Päinvastoin uskon, että näille rajoille ei ylipäänsä olisi muuten päästy vaan olisi jouduttu aloittamaan valtioteoreettinen esitys suoraan vieraalta maalta.

VIITTEET

¹ Ks. Harold J. Laski: *The State in Theory and Practice*, New York 1947 (Fifth printing), s. 31.

² Ks. Markku Kivinen: Valtioteorian salakäytävissä ja umpikujissa. *Tiede & edistys* 4/1978, s. 15.

³ Ks. Roman Rosdolsky: *Zur Entstehungsgeschichte des Marxschen »Kapital«*, Frankfurt am Main 1968; Hans-Georg Backhaus: *Zur Dialektik der Wertform*. Kirjassa A. Schmidt (hrsg.): *Beiträge zur Marxistischen Erkenntnistheorie*. Frankfurt/M. 1969; Helmut Reichelt: *Zur logische Struktur des Kapitalbegriffs bei Marx*, Frankfurt/M.

1970; Hans-Jürgen Krahl: *Konstitution und Klassenkampf*, Frankfurt/M 1971 (artikkelit kirjoitettu 60-luvulla); Joachim Bischoff: *Gesellschaftliche Arbeit als Systemsbegriff*, Westberlin 1973.

⁴ Ks. Wolfgang Müller/Christel Neusüss: Die 'Sozialstaatsillusion und der Widerspruch von Lohnarbeit und Kapital, *Probleme des Klassenkampfes (Prokla)*, Sonderheft 1, 1971; Elmar Altvater: Zu einigen Problemen des Staatsinterventionismus, *Prokla* 3, 1972; Projekt Klassenanalyse: Zur Kritik der 'Sozialstaatsillusion', *Sozialistische Politik* 14/15, 1971; Dieter Läßle: *Staat und allgemeine Produktionsbedingungen: Grundlagen zur Kritik der Infrastrukturtheorie*, West-Berlin 1973; Claudia von Braunmühl: Weltmarktbeziehung des Kapitals, Imperialismus und Staat (teoksessa Braunmühl, ym.: *Probleme einer materialistische Staatstheorie*), Frankfurt/M. 1973; Klaus Funken: Überlegungen zu einer marxistischen Staatstheorie, *emt.*; Sybille von Flatow/Freerk Huiskens: Zum Problem der Ableitung des bürgerlichen Staates, *Prokla* 7/1973; Wolfgang Tristram: Allgemeine Formbestimmung des bürgerlichen Staates, teoksessa Rolf Ebbighausen (hrsg.): *Monopol und Staat*, Frankfurt/M. 1974; Bernhardt Blanke/Ulrich Jürgens/Hans Kastendiek: Zur neueren marxistischen Diskussion über die Analyse von Form und Funktion des bürgerlichen Staates, *Prokla* 14/15, 1974.

⁵ Ks. Christel Neusüss: *Imperialismus und Weltmarktbeziehung des Kapitals*, Erlangen 1972; Dieter Läßle: Staat und politische Organisation. Kirjassa H. J. Krysmanski/Peter Marwedel (hrsg.): *Die Krise in der Soziologie*, Köln 1975; Projekt Klassenanalyse: *Oberfläche und Staat*, West-Berlin 1974; Projekt Klassenanalyse: Thesen zum Verhältnis von bürgerlichen Gesellschaft und Staat, *Beiträge zum wissenschaftlichen Sozialismus* 1/1976; Joachim Hirsch: *Staatsapparat und Reproduktion des Kapitals*, Frankfurt/M. 1974; Joachim Hirsch: Zum Problem einer Ableitung der Form- und Funktionsbestimmung des bürgerlichen Staates. Kirjassa Eike Hennig/Joachim Hirsch/Helmut Reichelt/Gert Schäfer (hrsg.): *Karl Marx/Friedrich Engels. Staatstheorie*. Frankfurt/M—Berlin—Wien 1974; Joachim Hirsch: Zur Analyse des politischen Systems. Kirjassa *Gesellschaft. Beiträge zur Marxschen Theorie* I, Frankfurt/M. 1974; Helmut Reichelt: Einige Bemerkungen zu Sybille von Flatows und Freerk Huiskens Aufsatz 'Zum Problem der Ableitung des bürgerlichen Staates', *emt.*; Robert Katzenstein: Problem einer marxistischen 'Staatsableitung', *Blätter für deutsche und internationale Politik* 4/1975; Burkhard Tuschling: *Rechtsform und Produktionsverhältnisse. Zur materialistischen Theorie des Rechtsstaates*, Frankfurt/M. 1976.

⁶ Ks. Hartmut Apel: Das Elend der neueren marxistischen Staatstheorie, *Beiträge zum wissenschaftlichen Sozialismus* 1/1974; Norbert Kostede: Die neuere Marxistische Diskussion über den bürgerlichen Staat. Einführung—Kritik—Resultate. Kirjassa Gesellschaft. *Beiträge zur Marxschen Theorie* 8/9, Frankfurt/M. 1976; Joachim Hirsch: Bemerkungen zum theoretischen Ansatz einer Analyse des bürgerlichen Staates, *emt.*; Joachim Hirsch: Kapitalreproduktion, Klassenauseinandersetzungen und Widersprüche im Staatsapparat. Kirjassa Volkhard Brandes, Jürgen Hoffmann, Ulrich Jürgens und Willi Semmler (hrsg.): *Handbuch 5. Staat*, Frankfurt/M.—Köln 1977; Heide Gerstenberger: Zur Theorie des bürgerlichen Staates. Der gegenwärtige Stand der Debatte, *emt.*

⁷ Ks. Helmuth Schütte: Staatstheorie als Methodenproblem des historischen Materialismus. Kirjassa Frank Deppe/Christoph Kievenheim/Karl-Ernst Lohmann (hrsg.): *Staat und Monopole* (II), Argument-Sonderbände AS 16, West-Berlin 1977; K. H. Tjaden: Staatstheorie als Element der Gesellschaftstheorie, *emt.*; Elmar Altvater/Otto Kallscheuer: Socialist Politics and the 'Crisis of Marxism'. Kirjassa *The Socialist Register 1979* (ed. by Ralph Miliband and John Saville), London 1979; Bernhardt Blanke: 'Krise der Linken - Krise des Marxismus', Kirjassa *Die Linke im Rechtsstaat*, vol 2, West-Berlin 1979.

⁸ Ks. Norbert Kostede, 1976, s. 154.

⁹ Ks. Markku Kivinen: Selittämisestä marxilaisessa politiikan sosiologiassa. Tut-

kimussuunnitelma Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen lisensiaattiseminaarissa 22.10.1979, s. 5—6.

10 Ks. Markku Kivinen 1978, s. 15.

11 Joachim Hirsch on hyvin pannut merkille, että »Mit einem solchen Ansatz kann aber immer nur die objektive Notwendigkeit des Staates, nicht der Staat selbst und seine konkrete Funktionsweise begründet werden.» Ks. Joachim Hirsch 1974 Staatsapparat und... s. 23.

12 Esimerkiksi oikeusmuodon takaajana porvarillinen valtio esiintyy oikeusvaltiona, koska »Tämä oikeussuhde, jonka muotona on sopimus, oli se sitten laillisesti kehitetty tai ei, on tahtojen suhde, jossa taloudellinen suhde kuvastuu. Ja juuri tämä taloudellinen suhde määrää tuon oikeussuhteen eli tahtojen suhteen sisällön.» Karl Marx: *Pää-oma I osa*. Moskova 1974, s. 89.

13 Ks. Markku Kivinen 1978, s. 16.

14 Ks. Sybille von Flatow/Freerk Huiskens 1978, s. 93—94.

15 Karl Marx: *Pääoma. III osa*. Moskova 1976, s. 780.

16 Ks. Karl Marx 1976, s. 198. Ja Marx jatkaa: »Sanotusta seuraa, että jokainen erillinen kapitalisti... osallistuu koko työväenluokan riistoon kokonaispääoman kautta ja edellyttää osallistumisellaan tämän riiston tiettyä astetta, osallistuu riistoon paitsi luokkamyötätunnosta myös suoraan taloudellisesti...», Karl Marx 1976 s. 200.

17 Ks. Karl Marx 1976 s. 865.

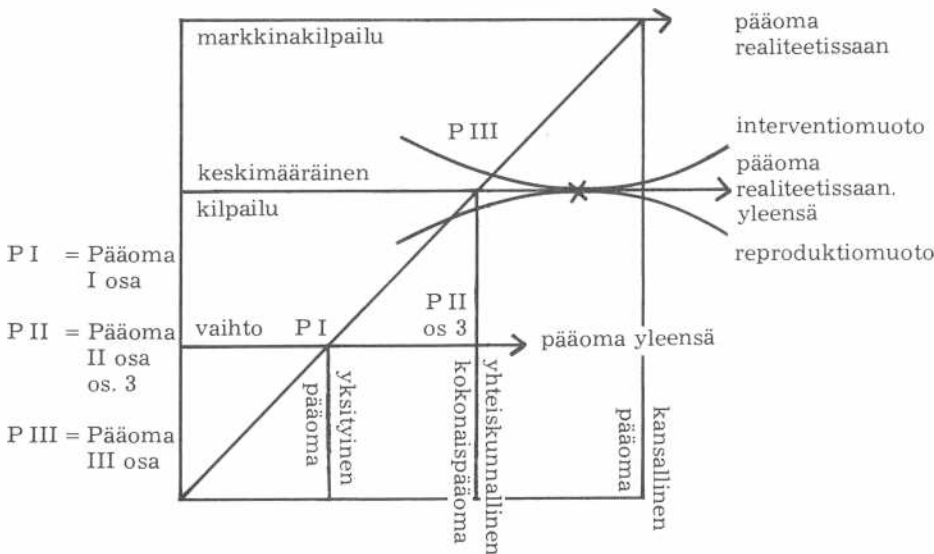
18 Ks. Markku Kivinen: Valtion käsitteellisen tutkimisen ongelmista, *Sosiologian pro gradu Helsingin yliopistossa*. Helsinki 1977, s. 65—73.

19 Vrt. Markku Kivinen 1977, s. 74.

20 Karl Marx 1974, s. 502.

21 Vrt. Christel Neuss: *Imperialismus und Weltmarktbeziehung des Kapitals*. Erlangen 1972, s. 135.

22 Mikäli kapitalismianalyysin tarkastelutasot jaetaan totutusti kolmeen tasoon, pää-oma yleensä-, pääoma realiteetissaan yleensä- ja pääoma realiteetissaan-tasoon, jotka vastaavat vaihdon, keskimääräiskilpailun ja todellisen markkinakilpailun pintoja, sekä erotellaan yksityinen pääoma, yhteiskunnallinen kokonaispääoma ynnä kansallinen pääoma toisistaan, niin voidaan paikantaa ristillä kuviossa se kohta, jossa valtio intervensioi kiertokulkuprosessia kansallisvaltiona. Eli kuviollistettuna:

²³ Ks. Karl Marx 1976, s. 866.

²⁴ Ks. Karl Marx 1976, s. 863.

²⁵ Ks. Helmut Reichelt 1974, s. 28. Tällaisen kehittelyn välttämättömyyttä ja formaalisen Staatsableitungin ylittämistä vaatii erityisesti myös Joachim Hirsch 1974, *Bemerkungen zum theoretischen...*, s. 100—101.